

Political Stability of Ukraine under Martial Law: the Heuristic Potential of Using the Institutional Approach

UDC: 323.22+32.019.51

DOI: <https://doi.org/10.15421/172440>**Udzhmadzhuridze Heorhii**Ph.D., <https://orcid.org/0000-0002-1401-8522>, g.udzhmadzhuridze@gmail.com*Oles Honchar Dnipro National University (Dnipro, Ukraine)*

Abstract

The relevance of the study is related to the need for self-preservation of Ukraine as an independent state. The existence of problems in the stable functioning of the Ukrainian political system, manifested in the periodic radical change of groups that control political power, are established.

The purpose of the article is to identify theoretical and methodological guidelines for analysing risks to political stability and developing recommendations for increasing political stability in Ukraine in war conditions.

The results. Established that as a theoretical-methodological basis for the analysis and development of practical recommendations for increasing political stability in Ukraine, the use of an institutional approach is heuristically justified and promising. The essence of the institutional approach is revealed in S. Huntington's explication.

Conclusions. Clarified that determining the political stability of the state is possible by comparing the level of political institutionalization with the level of political activity of the population: if the level of political activity is exceeded, the political system is unstable. A method of measuring indicators of the level of political institutionalization and the level of political activity through the construction of indices is proposed. A list of empirical indicators for constructing indices is provided. Revealed that Ukraine is a transitional praetorian society with a high risk of political instability. Established that the political activity of the population exceeds the capabilities and competencies of political institutions. Observed that the political activity of the population today is aimed at criticizing the authorities due to the insufficient efficiency of the mobilization of society's resources. A strategy for increasing political institutionalization during martial law through the introduction of reforms – controlled and targeted changes to increase the effectiveness of existing political institutions and create new ones – is proposed.

Keywords: martial law, modernization, political activism, political development, political institutionalization, political stability, socio-political frustration, strategies for political change

Політична стабільність України в умовах воєнного стану: евристичний потенціал застосування інституційного підходу

Уджмаджурідзе Георгій*Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара (Дніпро, Україна)*

Анотація

Актуальність дослідження пов'язана з необхідністю самозбереження України як незалежної держави. Встановлено існування проблем у стабільному функціонуванні української політичної системи, що проявляються в періодичній радикальній зміні груп, що контролюють політичну владу.

Метою статті є виявлення теоретико-методологічних орієнтирів для аналізу ризиків для політичної стабільності та розробок рекомендацій щодо підвищення політичної стабільності в Україні в умовах війни.

Результати. Встановлено, що в якості теоретико-методологічної основи до аналізу та розробки практичних рекомендацій щодо підвищенню політичної стабільності в Україні евристично-виправданим та перспективним є застосування інституційного підходу. Розкрито суть інституційного підходу в експлікації С. Гантінгтона.

Висновки. З'ясовано, що визначення політичної стабільності держави можливе через співставлення рівня політичної інституціалізації до рівня політичної активності населення: у разі перевищення рівня політичної активності – політична система є нестабільною. Запропоновано метод заміру показників рівня політичної інституціалізації та рівня політичної активності через побудову індексів. Наведено перелік емпіричних індикаторів для побудови індексів. Виявлено, що Україна є перехідним преторіанським суспільством із високим ризиком політичної нестабільності. Встановлено, що політична активність населення перевищує можливості та компетенції політичних інституцій. Прослідковано, що політична активність населення сьогодні спрямована на критику влади через недостатню ефективність мобілізації ресурсів суспільства. Запропоновано стратегію підвищення політичної інституціалізації під час воєнного стану через впровадження реформ – контрольованих та спрямованих змін щодо підвищення ефективності наявних політичних інститутів та створення нових.

Ключові слова: воєнний стан, модернізація, політична активність, політична інституціалізація, політична стабільність, політичний розвиток, соціально-політична фрустрація, стратегії політичних змін

Стаття надійшла / Article arrived: 30.03.2024

Схвалено до друку / Accepted: 25.04.2024

Вступ.

Сьогодні перед українським суспільством стоїть питання виживання України як незалежної держави – політичної системи, що виконує колективну волю української нації. Питання самозбереження є найважливішим питанням будь-якого організму, як живого, так і соціального; воно мобілізує всі ресурси й потенції організму, усі вольові якості. У такій ситуації неминуче постають питання (підвищення) ефективності політичної системи – питання до (представників) політичної влади.

Політична влада здійснює управління суспільством через контроль над політичною системою: вона формує цілі й курс суспільства, визначає та нав'язує комплекси прийнятних дій (практик) і цінностей, здійснює контроль та регулювання над іншими структурами суспільства. Носіями політичної влади є «політики», представники «політичної еліти» – групи осіб, що захоплюють і утримують політичну владу різними шляхами. Реакції політичної влади на постійні запити громадян можуть бути різними, проте їх можна звести до стратегій: «відкритості» (рішення, курс, відповідь) або «закритості» (ігнорування, блокування, санкція).

Невідповідності реакцій політичної влади на запити громадян слугують причинами політичної нестабільності держави. Політична нестабільність позначає події, що становлять загрозу для панівної політичної еліти у втраті політичної влади. Такі події настають через наявність внутрішньо-системних проблем у державі – не-репрезентативності, не-ефективності, не-підтримки, не-відкритості політичної влади.

Таким чином, викристалізовується проблема перспективи політичної стабільності України, яка особливо важлива в умовах війни за національне самозбереження. В Україні пройшли дві Революції з періодичністю менше 10 років (Reznik, 2016; Shveda & Park, 2016), а також відбулася радикальна зміна політичної еліти внаслідок виборів 2019 року (Aniergi, 2022) – отож, наявні свідчення існування проблем стабільного функціонування української політичної системи, що проявляються в періодичній радикальній зміні груп, що контролюють політичну владу. В умовах війни перспективи подібної політичної нестабільності є неприйнятним ризиком, а отже, потребують виявлення причин та розробки рекомендацій для його мінімізації.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій.

Проблемами політичної стабільності займалися М. Балан (2019), А. Демартино (2020), А. Лясота (2019), А. Панарін (2018), Ю. Павлютін (2020). Проблемами суспільно-політичного ризику займалися В. Кривошеїн (2019), І. Петренко (Петренко, Філіпчук, & Постригань, 2021), І. Похило (2017), Н. Прямухіна (2021), Г. Щедрова (2016). Проблемами політичної активності займалися

П. Артёмов (2016), О. Афоніна (2023), І. Крупник (2023), Ю. Шайгородський (2023). В українському науковому дискурсі наявний великий пласт розробок щодо причин та наслідків політичності (не) стабільності, проте бракує наробок, що фокусуються на інституційних механізмах підвищення політичної стабільності та аналізі контексту воєнного часу.

Метою статті є виявлення теоретико-методологічних орієнтирів для аналізу ризиків для політичної стабільності та розробок рекомендацій щодо підвищення політичної стабільності в Україні в умовах війни.

Результати.

У якості теоретико-методологічної основи до аналізу та розробки практичних рекомендацій щодо підвищенню політичної стабільності в Україні евристично-виправданим та перспективним є застосування інституційного підходу.

Сьогодні питання ризику для політичної стабільності держави є питаннями суто «внутрішніми» – вони пов'язані із забезпеченням ефективної мобілізації і керуванням усіх ресурсів держави для перемоги у війні за національне самозбереження України. Це питання ефективності, компетентності, гнучкості, адаптивності політичної влади в умовах повномасштабної війни – а отже, ризики для політичної стабільності підвищуються за умов браку таких якостей. Тож, політично стабільна держава в умовах війни забезпечує кількісне та якісне зростання армії, зростання контролю над своєю територією, ефективну фіскалізацію, високий бойовий дух військових.

Причини підвищення ризику політичної нестабільності пов'язані із блокуванням і ігноруванням соціально-необхідної політичної участі громадян: з одного боку, правовий режим воєнного стану забороняє проведення масових заходів (зборів, мітингів, походів, демонстрацій, страйків, зібрань, акцій), виборів та референдумів (Про правовий режим воєнного стану, 2023); з іншого боку – масові заходи все одно відбуваються (Лозовенко, 2023; Шукова, 2023; Баранівська, & Железняк, 2024), проте реакції влади на них відсутні. Окрім цього, не заборонені інші форми політичної участі: звернення (до) депутатів та органів влади, петиції, особисті зустрічі з представниками влади – проте і вони часто ігноруються владою (Кузьменко, 2023; Калюжна, & Столбова, 2023; Ніколов, 2023).

Ігнорування запитів населення, разом із блокуванням каналів вираження політичної участі, може призвести до: нової хвилі масової еміграції, соціально-політичної фрустрації та «політизації» населення, радикалізації та маргіналізації окремих соціальних груп. Подібні ризики неприпустимі для України, а отже, має бути вироблений новий політичний курс щодо включення населення у політичне життя країни під час війни. Допомогти

у вирішенні цих завдань здатна концепція інституційного розвитку С. Гантінгтона.

С. Гантінгтон класик американської політичної науки ХХ століття, фокус його наукових інтересів, здебільшого, зосереджувався на вивченні особливостей зміни політичних режимів. Окрім цього, великий наробок був зроблений у сфері вивчення особливостей становлення та функціонування політичних інститутів, впливу модернізації на політичну сферу життя суспільства, аналізу політичної (не)стабільності різних держав. Основою методології С. Гантінгтона є інституційний підхід – суспільство складається зі множини соціальних інститутів, а найважливішим інститутом є політичний. Суспільства перебувають на різному щаблі розвитку, а ключовим критерієм поділу є ступінь модернізованості суспільства.

Окрім цього, С. Гантінгтон широко використовував історичний і порівняльний методи, був ціннісно-неупередженим у своїх судженнях та оцінках щодо ефективності авторитарних режимів. Безумовно, багато положень його концепції втратили актуальність, а його аналіз емпіричного матеріалу не є дуже переконливим (особливо для високо-модернізованих суспільств), проте – він чудово описує стан політичного порядку в перехідних суспільствах; у таких, що ще не визначилися зі своїм політичним режимом, що ще не є високо-модернізованими, де розвиток політичних інститутів ще активно може відбуватися.

Можна констатувати, що довоєнне українське суспільство так і залишилося «перехідним» у інституційному та ціннісному вимірах, а в результаті воєнних дій наша економіка відкинута на кінець ХХ століття (Звіт про прями збитки, 2023). Тому, наробок С. Гантінгтона, що фокусувався на аналізі перехідних, пост-революційних, пост-воєнних суспільств, є дуже актуальним для нас – бо, дасть змогу розробити рекомендації щодо підвищення політичної стабільності.

Основа формування політичного порядку суспільств, за С. Гантінгтоном, полягає в співвідношенні двох факторів: рівня розвитку політичних інституцій та рівня політичної активності соціальних груп. Політична інституціоналізація відображає рівень розвитку суспільства, його стійкість та усталеність, низьку конфліктогенність та модернованість; окреслює розмір влади, якою володіють пануючі соціальні групи. Влада в розвинутому суспільстві завжди репрезентативна, а політичні інститути мають високі показники адаптивності, складності, автономії, згуртованості. Тож, у розвинутій політичній системі владу утримують професійні політики – бюрократи та партійні функціонери, які мають значний досвід роботи в державних інституціях та представляють різні соціальні групи суспільства. У разі слабкої політичної

інституціоналізації політична сфера суспільства не є автономним середовищем; великі соціальні групи (військові, студенти, священники, підприємці) є «політизованими» – у політиці їхні прагнення спрямовані не на покращення свого становища, а на питання захвату та (пере)розподілу політичної влади: «У політичній системі з високим рівнем інституціоналізації участь груп у політиці варіюється у відповідності до циклу виборів і скликань виборних інститутів, а також у зв'язку із появою проблем і їх зникненням із порядку денного» (Huntington, 2006). Особливо небезпечною для політичної стабільності є політизація військових, правоохоронців.

Політична активність населення відображає рівень сучасності суспільства. У сучасному суспільстві різноманітні соціальні групи бажають бути включеними в політичне життя, мати право «голосу» у формуванні політичної влади й політичного курсу, щоб їхні цінності та історія визнавалися іншими членами суспільства, щоб їхні проблеми та потреби були почуті та задоволені.

Сам індивід у сучасному суспільстві стає активною дієвою особою – актором, суб'єктом, учасником політичного життя; активізуються орієнтації суб'єктивної політичної ефективності та обов'язковості політичної участі. Політична активність населення, таким чином, постійно присутня в політичних системах; розвинуті політичні системи через мережу політичних інституцій здатні задовольняти постійні запити населення. Слабка політична інституціоналізація при високій політичній активності населення загрожує політичній стабільності держави: «Відсутність можливостей для мобільності й низький рівень політичної інституціоналізації в більшості країн, що модернізуються, призводять до кореляції між соціальними фрустраціями й політичною нестабільністю» (Huntington, 2006).

У таких політичних системах політична активність населення ігнорується або блокується: при першій стратегії – зростає рівень соціальної фрустрації населення, активізуються протестні рухи та настрої; при другій стратегії – додається і активізація неконвенціональної політичної поведінки (заколотів, революцій, повстань тощо). «Соціальні фрустрації спонукають пред'являти більш потужні вимоги до влади та до розширення своєї участі в політиці, що, у свою чергу, посилює вимогливість до влади. Водночас відсталість країни у сфері політичної інституціоналізації робить складним, якщо не неможливим, щоб вимоги до влади виражалися в законних формах і могли стримуватися та вбудовуватись у політичну систему» (Huntington, 2006).

Зростання політичної активності соціальних груп і індивідів нероздільно пов'язано з модернізацією суспільного буття: «Найбільш фундаментальним

аспектом політичної модернізації, відтак, є повсюдна участь соціальних груп у політиці» (Huntington, 2006).

Модернізація суспільства проявляється в декількох аспектах: це урбанізація, переселення основної частини населення із села до міста; індустріалізація, створення ефективних виробничих комплексів, що виробляють складні вироби з доданою вартістю; зміна структури зайнятості на професійний, спеціалізований труд; виникнення нових класів – міського прошарку інтелігенції, студентства; значне розповсюдження і зростання рівня освіти, грамотності населення; значне підвищення рівня ВВП на душу населення, заможності суспільства та людей; продовження людського життя, доступ населення до медицини та їжі. Сучасна людина стає «господарем» свого життя – вірить у свою можливість змінити світ та робить фактичні дії для цього; ставить нові вимоги перед політичною владою і вимагає відповіді на них: «Модернізація торкається не лише економічних умов, але і психічних аспектів особистості» (Huntington, 2006). Тож, чим більш модернізованим є суспільство тим більший рівень політичної активності населення і тим вищі вимоги до політичних інститутів.

Співвідношення рівнів політичної інституціалізації та політичної активності населення визначає політичну стабільність суспільства: якщо рівень політичної активності перевищує рівень політичної інституціалізації – суспільство класифікується як преторіанське; якщо навпаки – громадянське. Преторіанські суспільства мають надто слабку політичну систему й не здатні відповідати на запити своїх громадян, тому влада там змінюється або диктатурою одного, або диктатурою народу. Громадянські суспільства, навпаки, відрізняються політичною стабільністю; головною ознакою розвинутої інституціалізації є включення різних соціальних груп (і їхніх представників) у політичне життя. У перших суспільствах влада є необмеженою, в других – діє система стримування влади. «В усіх суспільствах спеціалізовані громадські групи беруть участь у політиці. Що надає їм більш «політизований» вигляд у преторіанському суспільстві, так це відсутність ефективних політичних інститутів, здатних опосередковувати, оформляти і зробити більш помірною групову політичну дію» (Huntington, 2006).

Подолати преторіанство можна через розвиток політичних інституцій, проте різкий стрибок у політичному розвитку можливий лише в традиційних суспільствах. Так, С. Гантінгтон виокремлює декілька історично-обґрунтованих практик стрімкого підвищення політичної інституціалізації суспільств. Для традиційних суспільств характерні (постійні) військові перевороти (путчі); захопивши владу військові обирають із чотирьох стратегій щодо утримання влади та реакції на політичну активність

населення: повернути владу цивільним та обмежити політичну активність, повернути владу цивільним та зняти обмеження політичної активності, утримувати владу та обмежити політичну активність, утримувати владу та зняти обмеження політичної активності – найбільш бажаною для політичного розвитку є друга стратегія, проте спрогнозувати розвиток подій у таких суспільствах вкрай важко.

Для суспільств, що модернізуються (перехідних) характерні революції – швидка, фундаментальна зміна цінностей і порядків суспільства, примусове оновлення всіх його інституцій, усунення від влади старих представників: «Політична сутність революції полягає у швидкому поширенні політичної свідомості та швидкій мобілізації нових груп у політику – настільки швидкому, що існуючі політичні інститути не можуть їх асимілювати» (Huntington, 2006). Однак, революція не гарантує збереження нового суспільно-політичного ладу – після революцій часто відбуваються «відкати» до старих практик, цінностей, еліт. Для високо-модернізованих (сучасних) суспільств єдиним способом підвищення політичної інституціалізації є реформи. Реформи – це контрольовані і спрямовані зміни, що підвищують політичну інституціалізацію, надають змогу включитися в політичне життя новим соціальним групам, створюють систему стримувань для влади.

Висновки.

Підводячи підсумки наших розвідок ми можемо виокремити головні елементи для теоретико-методологічного аналізу феномену політичної стабільності політичної системи. Ключовим є співставлення рівня політичної інституціалізації до рівня політичної активності населення: у разі перевищення рівня політичної активності – політична система є нестабільною. Для емпіричного заміру цих показників можна скористатися методом побудови індексу.

Емпіричними індикаторами для індексу «Політична інституціалізація» можуть слугувати: рівень довіри до політичних інститутів, оцінка ефективності політичних інститутів та системи, відчуття контролю над владою та суб'єктивної політичної ефективності, афілійованість із системною політичною партією. Емпіричними індикаторами для індексу «Політична активність» можуть слугувати: рівень інтересу до політики, практики політичної участі, ставлення до обов'язковості політичної участі, готовність до політичної участі, участь у суспільних рухах. Рівень модернізованості суспільства дозволяє визначити можливі стратегії щодо підвищення політичної інституціалізації. До індексу «Модернізованість суспільства» можуть бути включені емпіричні індикатори: рівня доходу, відчуття безпеки, відчуття задоволення потреб, оцінка рівня самопочуття, рівня освіти, професійної приналежності, розміру населеного пункту.

Накладаючи концептуальну модель політичної стабільності С. Гантінгтона на реалії сьогодишнього українського суспільства, ми можемо зробити наступні висновки: українське суспільство не є високо-модернізованим, особливо враховуючи економічні наслідки війни, – воно є перехідним; Україна є преторіанським суспільством із високим ризиком політичної нестабільності, що підтверджують факти двох революцій та «електоральної революції» 2019 року – політичні інституції є слабкими, владу захоплюють не професіонали, а «народні» лідери суспільних рухів; політична активність населення перевищує можливості та компетенції політичних інституцій; політична активність населення сьогодні спрямована на критику влади через недостатню ефективність мобілізації ресурсів суспільства; політична участь ігнорується та блокується владою,

тому підвищується рівень соціально-політичної фрустрації населення, що збільшує ризик політичної нестабільності; єдиною можливою стратегією підвищення політичної інституціалізації під час воєнного стану є реформи – контрольовані та спрямовані зміни щодо підвищення ефективності наявних політичних інститутів та створення нових, таких що будуть агрегувати запити громадян (критику/підтримку) щодо воєнних потреб до політичної влади; спеціалізовані теорії модернових суспільств більше не актуальні – українські соціальні науки мають фокусуватися на теоріях, що вивчають особливості функціонування перехідних суспільств. Тож, подальші дослідження можуть фокусуватися на апробації та перевірці теоретико-методологічних положень концепції С. Гантінгтона на реаліях українського ((пост)воєнного) суспільства.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

- Артьомов, П. (2016). Суспільно-політична активність навколофутбольних субкультур: особливості сприйняття в сучасному українському суспільстві. *Український соціологічний журнал*, 1-2, 89-93.
- Афоніна, О. В. (2023). Класифікація конституційно-правових форм політичної активності громадян, що реалізуються за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*, 1(72), 217-222. DOI: 10.24144/2307-3322.2022.72.92
- Балан, М. І. (2019). Суспільно-політична стабільність: змістовні ознаки та вербальні витоки. *Інвестиції: практика та досвід*, 4, 170-176. DOI: 10.32702/2306-6814.2019.4.170
- Баранівська, Т., & Железняк, А. (2024). У Києві рідні та близькі провели акцію на підтримку військовополонених. Відновлено з <https://suspilne.media/687192-u-kievi-ridni-ta-blizki-proveli-akciu-na-pidtrimku-vijskovopoloneni/>
- Демартіно, А. П. (2020). Забезпечення стабільності політичної системи в умовах інформаційних загроз. *Держава і право*, 87, 263-275. DOI: 10.33663/1563-3349-2020-87-263
- Звіт про прямі збитки інфраструктури та непрямі втрати економіки.* (2023). Відновлено з <https://damaged.in.ua/damage-assessment>
- Калужна, С., & Столбова, А. (2023). "Мене заповняли, що немає дозволів": міський голова Черкас пояснив, чому не виходив до людей на акції під міськрадою. Відновлено з <https://suspilne.media/635588-na-poperedni-mitingi-ne-bulo-dozvoliv-miskij-golova-cerkas-poasniv-comu-ne-vihodiv-do-ludej-na-akcii-pid-miskradou/>
- Кривошеїн, В. В. (2019). Ідентифікаційні ризики у сучасному політичному процесі: соціологічний фокус аналізу. *Епістемологічні дослідження в філософії, соціальних і політичних науках*, 2(1), 14-21. DOI: 10.15421/341902
- Крупник, І. Р. (2023). Соціально-психологічні аспекти політичної активності студентської молоді. *Науковий вісник ХДУ Серія Психологічні науки*, 2, 25-31. DOI: 10.32999/ksu2312-3206/2023-2-4
- Кузьменко, Ю. (2023). Петиція про скасування "правок Лозового" щодо топкорупціонерів набрала 25 тисяч голосів за годину. Відновлено з <https://suspilne.media/639596-peticia-pro-skasuvanna-pravok-lozovogo-sodo-topkorupcioneriv-nabrала-25-tisac-golosiv-za-godinu/>
- Лозовенко, Т. (2023). "Настав час інших": в Україні пройшли мітинги на підтримку демобілізації. Відновлено з <https://www.pravda.com.ua/news/2023/10/27/7426002/>
- Лясота, А. Є. (2019). Основні фактори політичної нестабільності перехідних систем із позиції компаративного регіоналізму. *Регіональні студії*, 16, 58-63. DOI: 10.32782/2663-6170/2019.16.10
- Ніколов, Ю. (2023). Міністерство оборони таки купувало яйця по 17 гривень за штуку попри відмазки міністра Резнікова. Відновлено з <https://nashigroshi.org/2023/06/11/ministerstvo-oborony-taky-kupuvalo-iaystsia-po-17-hryven-za-shtuku-popry-vidmazky-ministra-reznikova/>
- Павлютін, Ю. М. (2020). Політична безпека в системі заходів із забезпечення національної безпеки України. *Честь і Закон*, 4(75), 49-55. DOI: 10.33405/2078-7480/2020/4/75/220566
- Панарін, А. С. (2018). Економічні фактори політичної стабільності. *Вісник НТУУ "КПІ" Політологія. Соціологія. Право*, 3/4(35/36), 28-33. DOI: 10.20535/2308-5053.2017.3/4(35/36).152729
- Петренко, І., Філіпчук, В., & Постригань, Г. (2021). Підходи до оцінки й аналізу політичних ризиків. *Науково-теоретичний альманах Грані*, 24(4), 38-47. <https://doi.org/10.15421/172137>
- Похило, І. Д. (2017). Ризик як складова прийняття політичного рішення політичним лідером. *Політичне життя*, 1-2, 16-20.
- Про правовий режим воєнного стану. (2023). *Закон України*. Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#n181>
- Прямухіна, Н. (2021). Роль політичних механізмів у забезпеченні безпеки держави. *Літопис Волині. Всеукраїнський науковий часопис*, 25, 118-125. DOI: 0.32782/2305-9389/2021.25.20
- Шайгородський, Ю. Ж. (2023). Електоральна активність як індикатор суспільної консолідації. *Політичне життя*, 1, 45-52. DOI: 10.31558/2519-2949.2023.1.6
- Шукова, О. (2023). "Гроші на ЗСУ": в Одесі люди вкотре вийшли на мітинг проти тендерів на реконструкції будівель суду та театру. Відновлено з <https://suspilne.media/568345-grosi-na-zsu-v-odesi-ludi-vkotre-vijsli-na-miting-proti-tenderiv-na-rekonstrukcii-budivel-sudu-ta-teatru/>

- Щедрова, Г. П. (2016). Політичні ризики: сутність і специфіка в Україні. *Полімукус*, 3, 114-118.
- Anieri, P. (2022). Ukraine's 2019 Elections: Pro-Russian Parties and The Impact of Occupation. *Europe-Asia Studies*, 74(10), 1915-1936. DOI: 10.1080/09668136.2022.2117793
- Huntington, S. (2006). *Political Order in Changing Societies*. New Haven: Yale University.
- Reznik, O. (2016). From the Orange Revolution to the Revolution of Dignity: Dynamics of the Protest Actions in Ukraine. *East European Politics and Societies*, 30(4), 750-765. DOI: 10.1177/0888325416650255
- Shveda, Y., & Park, J. (2016). Ukraine's revolution of dignity: The dynamics of Euromaidan. *Journal of Eurasian Studies*, 7(1), 85-91. DOI: 10.1016/j.euras.2015.10.007

REFERENCES

- Afonina, O. V. (2023). Classification of constitutional and legal forms of political activity of citizens, implemented with the help of information and communication technologies. *Scientific Bulletin of the Uzhhorod National University. Series: Law*, 1(72), 217-222. DOI: 10.24144/2307-3322.2022.72.92
- Anieri, P. (2022). Ukraine's 2019 Elections: Pro-Russian Parties and The Impact of Occupation. *Europe-Asia Studies*, 74(10), 1915-1936. DOI: 10.1080/09668136.2022.2117793
- Artomov, P. (2016). Socio-political activity of football-related subcultures: peculiarities of perception in modern Ukrainian society. *Ukrainian sociological journal*, 1-2, 89-93.
- Balan, M. I. (2019). Socio-political stability: meaningful signs and verbal origins. *Investments: practice and experience*, 4, 170-176. DOI: 10.32702/2306-6814.2019.4.170
- Baranivska, T., & Zhelezniak, A. (2024). In Kyiv, relatives and friends held an action in support of prisoners of war. Retrieved from <https://susplne.media/687192-u-kiievi-ridni-ta-blizki-proveli-akciu-na-pidtrimku-vijskovopoloneni/>
- Demartyno, A. P. (2020). Ensuring the stability of the political system in conditions of informational threats. *State and law*, 87, 263-275. DOI: 10.33663/1563-3349-2020-87-263
- Huntington, S. (2006). *Political Order in Changing Societies*. New Haven: Yale University.
- Kaliuzhna, S., & Stolbova, A. (2023). "I was assured that there were no permits": the mayor of Cherkas explained why he did not go out to people for actions under the city council. Retrieved from <https://susplne.media/635588-na-poperedni-mitingi-ne-bulo-dozvoliv-miskij-golova-cerkas-poasniv-comu-ne-vihodiv-do-ludej-na-akcii-pid-miskradou/>
- Krupnyk, I. R. (2023). Socio-psychological aspects of political activity of student youth. *Scientific Bulletin of the KhSU Psychological Sciences Series*, 2, 25-31. DOI: 10.32999/ksu2312-3206/2023-2-4
- Kryvoshein, V. V. (2019). Identification risks in the modern political process: a sociological focus of analysis. *Epistemological studies in philosophy, social and political sciences*, 2(1), 14-21. DOI: 10.15421/341902
- Kuzmenko, Yu. (2023). He petition to cancel Lozovoy's "amendments" regarding top corrupt officials gained 25,000 votes in an hour. Retrieved from <https://susplne.media/639596-peticia-pro-skasuvanna-pravok-lozovogo-sodo-topkorupcioneriv-nabrata-25-tisac-golosiv-za-godinu/>
- Liasota, A. Ye. (2019). The main factors of political instability of transitional systems from the standpoint of comparative regionalism. *Regional studios*, 16, 58-63. DOI: 10.32782/2663-6170/2019.16.10
- Lozovenko, T. (2023). "It's time for others": rallies in support of demobilization were held in Ukraine. Retrieved from <https://www.pravda.com.ua/news/2023/10/27/7426002/>
- Nikolov, Yu. (2023). The Ministry of Defense still bought eggs at 17 hryvnias per piece, despite Minister Reznikov's excuses. Retrieved from <https://nashigroshi.org/2023/06/11/ministerstvo-oborony-taky-kupuvalo-iaytisia-po-17-hryven-za-shtuku-popry-vidmazky-ministra-reznikova/>
- On the Legal Regime of Martial Law. (2023). *The Law of Ukraine*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#n181>
- Panarin, A. S. (2018). Economic factors of political stability. *Bulletin of NTUU "KPI" Political Science. Sociology. Right*, 3/4(35/36), 28-33. DOI: 10.20535/2308-5053.2017.3/4(35/36).152729
- Pavliutin, Yu. M. (2020). Political security in the system of measures to ensure national security of Ukraine. *Honor and Law*, 4(75), 49-55. DOI: 10.33405/2078-7480/2020/4/75/220566
- Petrenko, I., Filipchuk, V., & Postryhan, H. (2021). Approaches to the assessment and analysis of political risks. *Scientific and theoretical almanac Grani*, 24(4), 38-47. <https://doi.org/10.15421/172137>
- Pokhylo, I. D. (2017). Risk as a component of political decision-making by a political leader. *Political life*, 1-2, 16-20.
- Priamukhina, N. (2021). The role of political mechanisms in ensuring state security. *Chronicle of Volyn. Ukrainian scientific journal*, 25, 118-125. DOI: 10.32782/2305-9389/2021.25.20
- Report on direct damage to infrastructure and indirect damage to the economy. (2023). Retrieved from <https://damaged.in.ua/damage-assessment>
- Reznik, O. (2016). From the Orange Revolution to the Revolution of Dignity: Dynamics of the Protest Actions in Ukraine. *East European Politics and Societies*, 30(4), 750-765. DOI: 10.1177/0888325416650255
- Shaihorodskyi, Yu. Zh. (2023). Electoral activity as an indicator of social consolidation. *Political life*, 1, 45-52. DOI: 10.31558/2519-2949.2023.1.6
- Shchedrova, H. P. (2016). Political risks: essence and specificity in Ukraine. *Politikus*, 3, 114-118.
- Shukova, O. (2023). "Money for the Armed Forces": in Odesa, people once again came to a rally against tenders for the reconstruction of court buildings and a theater. Retrieved from <https://susplne.media/568345-grosi-na-zsu-v-odesi-ludi-vkotre-vijsli-na-miting-proti-tenderiv-na-rekonstrukcii-budivel-sudu-ta-teatru/>
- Shveda, Y., & Park, J. (2016). Ukraine's revolution of dignity: The dynamics of Euromaidan. *Journal of Eurasian Studies*, 7(1), 85-91. DOI: 10.1016/j.euras.2015.10.007